

6. HEGEL, G. W. F.: *Fenomenológia ducha*. Praha 1960.
7. GULYGA, A.: *Hegel*. Moskva 1970.
8. LENIN, V. I.: *Filozofické zošity*. Spisy 21, Bratislava 1963.
9. MARX, K. — ENGELS, F.: *Nemecká ideológia*. Spisy 3, Praha 1958.
10. LENIN, V. I.: *Spisy 1*. Bratislava 1953.
11. LENIN, V. I.: *Materializmus a empiriokriticizmus*. Spisy 14, Bratislava 1959.
12. VYSLOBOKOV, A. D.: *Leninskaja teorija ožraženija i jejo sovremennye kritiky*. Moskva 1971.
13. ODUJEV, S. V.: *Leninskoje filosofskoje nasledije i sovremennij revizionizm*. Voprosy filosofii, 1972, č. 3.
14. MARX, K. — ENGELS, F.: *Spisy 1*. Praha 1956.

FORMOVANIE SOCIALISTICKÉHO SPÔSOBU ŽIVOTA A VEDECKOTECHNICKÁ REVOLÚCIA

IGOR ŠKORICA

Zákonný proces vývoja ľudstva k socializmu a komunizmu je v súčasnej etape charakterizovaný bezprostredným vzťahom k vedeckotechnickej revolúcii. Ide totiž o to, že práve pokrok vo vede a technike pomáha vytvárať objektívne podmienky a predpoklady, ktoré sú nevyhnutné pre úspešné formovanie materiálno-technickej základne komunizmu a uskutočnenie zásadných sociálnych zmien v záujme harmonického rozvoja osobnosti. Inými slovami, vedeckotechnická revolúcia je teda späť nielen s rozvojom vedy a techniky, ale aj s rozvojom osobnosti.

Súčasný vývoj spoločnosti je stále viac determinovaný vedeckotechnickou revolúciou. V tejto súvislosti je aktuálne zdôrazniť, že ak za kapitalizmu vedeckotechnická revolúcia ešte viac prehľbuje nerovnomerný spoločenský vývoj, odhaľuje jeho bezperspektívnosť a ohraničenosť, pričom zároveň poukazuje na jeho diametrálne protiklady, v podmienkach socialistickej spoločnosti vedeckotechnická revolúcia, založená na kvalitatívne celkom iných výrobných vzťahoch, umožňuje dosiahnuť v spoločnosti rýchly rast výroby a uskutočnenie hlbokých pozitívnych zmien vo všetkých oblastiach života.

V našej literatúre, ako aj v literatúre bratských socialistických krajín existuje množstvo definícií vedeckotechnickej revolúcie. Myslíme si, že jedna z najvýstižnej-

ších je definícia P. N. Fedosejeva, ktorý píše, že „vedeckotechnická revolúcia je vo svojom základe zásadná kvalitatívna zmena výrobných síl ako výsledok premeny vedy na vedúci faktor rozvoja spoločenskej výroby“. (1, s. 5)

Problematica vedeckotechnickej revolúcie je dialekticky spätá s problematikou spôsobu života. Vedecké, na marxisticko-leninskej metodológii postavené skúmanie danej problematiky je v súčasnom období o to dôležitejšie, že práce a výskumy v tejto oblasti sa začali fakticky iba nedávno. Filozofická kategória spôsobu života sa v súčasnosti dostáva stále viac do centra pozornosti. Je charakterizovaná ako jedna z dôležitých oblastí života spoločnosti, zahrnujúca celú existenciu ľudí mimo ich výrobnú a spoločensko-politickú činnosť, hmotné i kultúrne prostredie, v ktorom prebieha uspokojovanie materiálnych a duchovných potrieb. Charakter životných podmienok a prostriedky uspokojovania životných potrieb určujú spôsob výroby, závisia od jeho zmien. Okrem toho sa v spôsobe života hlboko odrážajú obyčaje, mravy, ľudové tradície, triedne rozdiely, rozdiely medzi mestom a dedinou, postavenie ženy v spoločnosti, národnostné rozdiely, ideológia spoločnosti a jej kultúra.

Vplyv vedeckotechnickej revolúcie na socialistický spôsob života sa prejavuje v najrôznejších smeroch. Pre nás sú za-

ujímavé predovšetkým tie aspekty uvedenej problematiky, ktoré sú spojené s aktívnou činnosťou človeka: t. j. práca, potreby, voľný čas, stupeň demokratizácie spoločenského života, možnosti osvojenia duchovných hodnôt.

Významným východiskom sociálno-filozofickej analýzy spôsobu života je chápanie spoločnosti ako konkrétneho historického systému, ktorý podmieňuje sociálnu skladbu a charakter jej jednotlivých častí. Preto vplyv vedeckotechnickej revolúcie na jednotlivé stránky socialistického spôsobu života treba analyzovať v spojitosti s premenami vnútri týchto stránok, s premenami, ktoré sa uskutočnili v procese výstavby socializmu. Socializmus postupne pretvára prácu a krok za krokom ju potiska do polohy, keď sa stáva životnou potrebou človeka. V súvislosti s tým nemožno zabudnúť, že najmä vytvorenie materiálno-technickej základne komunizmu vedie k zmene charakteru práce a súčasne k zmene typu a kvality samého pracovníka, čo súčasne vedie k podstatnému rozvoju jednej významnej stránky spôsobu života. Rovnobežne s týmto procesom sa otvára cesta k prekonaniu protikladov medzi pracovným a voľným časom, medzi prácou a potrebami ľudí v tom zmysle, že voľný čas a život ľudí budú sa čím ďalej tým viac dopĺňať tvorivou činnosťou.

V procese výstavby socializmu sa v podstatnej miere mení štruktúra potrieb. Súčasne sa mení aj dialektika spoločenských a súkromných potrieb, dialektika materiálnych a duchovných potrieb i dialektika výroby a potreby. Cieľom socialistickej spoločnosti je dosiahnuť čo možno najväčšie uspokojenie ustavične rastúcich materiálnych a duchovných potrieb ľudí. Významnú úlohu v procese postupnej realizácie tejto úlohy zohráva práve vedeckotechnická revolúcia, ktorá vedie k čoraz väčšiemu rastu produktivity práce, čo výrazne napomáha proces uspokojovania náročných potrieb jednotlivca i spoločnosti v socializme. Tento fakt spätne ovplyvňuje formovanie spôsobu života, pretože práve po-

treby ovplyvňujú stupeň a formy ľudskej aktivity ako významného komponenta spôsobu života.

Vedeckotechnická revolúcia tým, že napomáha zvyšovanie produktivity práce, rozširuje zároveň priestor voľného času. Tým sa rozširujú reálne možnosti pre harmonický rozvoj osobnosti v socialistickej spoločnosti. Voľný čas je súčasne aj alternatíva pre všestranné vzdelávanie človeka. Už Karol Marx charakterizoval voľný čas ako kritérium skutočného bohatstva spoločnosti v komunizme. Až za hranicami vlastnej materiálnej výroby „sa začína rozvoj ľudských síl, ktorý je sám sebe účelom, pravá ríša slobody, ktorá však môže rozkvitnúť iba na tejto ríši nevyhnutnosti ako na svojej základni. Základnou podmienkou je skrátenie pracovného dňa". (2, s. 373) Voľný čas v podmienkach socializmu priberá nové kvantitatívne a kvalitatívne aspekty. Zdokonaľovanie techniky výrobného procesu a zvyšovanie efektívnosti výroby v podstatnej miere rozširujú možnosti pre kvalitatívne vyšší rozvoj ľudských schopností. Vôbec nezveličujeme, ak tvrdíme, že voľný čas v socialistickej spoločnosti v podmienkach rozvíjajúcej sa vedeckotechnickej revolúcie zohráva úlohu významného faktoru v komplexnom rozvoji osobnosti. Preto najefektívnejšia a spoločensky najužitočnejšia činnosť vo voľnom čase bude taká činnosť, ktorá napomáha v maximálnej miere rozvoj všetkých bytostných síl a schopností človeka, ako aj fyzických a duchovných možností jeho realizácie. Vytvorenie podmienok pre zdokonaľovanie ľudských schopností je iba jedna stránka vplyvu vedeckotechnickej revolúcie na spôsob života. Druhú, nie menej významnú stránku tvorí rozvoj ľudských potrieb. Veď práve ony sú stredobodom ľudskej činnosti za rozvoj človeka, tvoria významný stimul pracovnej činnosti a tvorivej aktivity. Potreby sú predpokladom a súčasne aj výsledkom nielen výrobných činností, ale aj procesu poznania, pretože prostredníctvom nich sa orientuje smer myslenia, citov a vôle osobnosti, uskutoč-

ňuje sa regulácia v správaní človeka. Aby sa stala potreba skutočne hybnou pákou v správaní a v činnosti človeka, musí prejsť jeho vedomím. Keď sa potrebnosti zmenia na uvedomelé ciele, vystupujú už ako motív konkrétnych ľudských činov.

Vedeckotechnická revolúcia a zdokonaľovanie socialistických výrobných síl vytvára možnosť pre stále väčší rozvoj materiálnych a duchovných potrieb. Tým sa prehĺbuje vplyv základného ekonomického zákona socializmu a vytvárajú sa všetky predpoklady pre úplné uspokojenie týchto potrieb.

Ak konštatujeme, že za posledných desať rokov v priemyselne rozvinutých kapitalistických krajinách dochádza k určitému rastu „masovej spotreby“, je nevyhnutné súčasne vidieť, že existujú hlboké triedne rozdiely v spotrebe. V celom tomto systéme „masovej spotreby“ a využitia ľudských potrieb zaujíma dominantné postavenie potreba rastu kapitálu. Násilné vynucovanie rastu potrieb, „ohúrenie“, „civilizáciu v hraniciach hrubého násillia potreby“ pokladal K. Marx za moment, na ktorom „spočíva historická opodstatnenosť kapitálu, ale súčasne aj jeho súčasná moc“. (3, s. 241) Človek sa tak stáva otrokom svojich potrieb a proces osvojovania sveta je zameraný na osvojenie si a potrebu vecí.

Naproti tomu rozvoj vedeckotechnickej revolúcie v socialistických štátoch napomáha zvyšovanie a súčasne kvalitatívne prekonávanie bývalých hraníc „masovej spotreby“ kapitalistickej spoločnosti. V záujme týchto cieľov je predovšetkým nevyhnutné dosiahnuť úplné uspokojenie najdôležitejších materiálnych a duchovných potrieb. Štatistika súčasnej úrovne spotreby dokazuje, že priemerná výška výdavkov na predmety každodennej spotreby je zatiaľ ešte vysoká. (Tak napr. u nás v čistom príjme rodiny tvorí okolo 70 %.) Plné uspokojenie potrieb vzhľadom na rozširujúcu sa reprodukciu v živote všetkých pracujúcich možno naplánovať iba v podmienkach výrazného zvyšovania reálnej

spotreby na jedného obyvateľa. Najmä túto úlohu je potrebné riešiť plánovite ako jednu z najdôležitejších v procese rozvoja socialistického spôsobu života. Programové prognózy väčšiny socialistických krajín predpokladajú v tejto súvislosti neprestajný rast, rast reálnych miezd pracujúcich. V Liste ÚV KSČ k príprave XV. zjazdu KSČ sa v tejto súvislosti uvádza: „Dobré výsledky v hospodárstve nám umožnili dôsledne splniť sociálny program XIV. zjazdu, zabezpečovať rast hmotnej a kultúrnej úrovne ľudu a ďalej upevniť jeho životné i sociálne istoty. Peňažné príjmy obyvateľstva budú podľa odhadu r. 1975 o 67 miliárd Kčs väčšie ako r. 1970. Priemerná mesačná mzda pracovníkov v národnom hospodárstve bude r. 1975 zhruba o 370 Kčs vyššia ako r. 1970... V šiestej päťročnici rátame s ďalším rastom priemernej miezd. Prostriedky vynakladané na mzdy treba lepšie využívať ako nástroj hmotnej zainteresovanosti, spravodlivo oceňovať a odmeňovať svedomitú a kvalifikovanú prácu“. (4) Smernice XXIV. zjazdu KSSZ k deviatemu päťročnému plánu predpokladajú zvýšenie reálnych miezd v priebehu päťročnice na jedného obyvateľa približne o 30 %. (5, s. 240) Rozvoj vedeckotechnickej revolúcie sa v tejto súvislosti charakterizuje ako jeden z predpokladov ďalšieho rozvoja rastu potrieb a súčasne ako reálny predpoklad ich všestrannejšieho uspokojovania.

Skutočnosť, že socializmus umožňuje plánovite skracovať termíny masového uspokojovania potrieb, je jednou z jeho podstatných predností. Možno to dosiahnuť pomocou vedy, techniky a spoločenskej organizácie spotreby. To súčasne reálne pomáha v procese formovania skutočného socialistického spôsobu života. Napríklad úroveň súčasného technického rozvoja dáva možnosť skutočne efektívne uspokojovať najrozličnejšie životné potreby pracujúcich, a to prostredníctvom racionálnej organizácie služieb a organizickým spojením starostlivosti spoločnosti o človeka v našej spoločnosti. Samozrejme, pre každý

postup je nevyhnutná nielen príprava organizačno-technickej stránky, ale aj celková socialistická koncepcia spoločenskej regulácie ekonomických podmienok života spoločnosti. Ďalej je to motivácia ľudského konania, formovanie životného prostredia, krátko riadenie, ktoré by bralo do úvahy všetky vnútorné vzťahy súčasných zmien a ktoré by dokázalo vystihnúť prednosti v rozvoji ľudských síl, a tým zároveň zabezpečilo ďalšie urýchlenie spoločenského progresu. Len táto dynamická pôda môže byť základom uvedomelého formovania socialistického spôsobu života.

Tieto predpoklady umožňujú, že proces uspokojovania potrieb za socializmu sa bude postupne meniť na uvedomelé riadenie ďalšieho rozvoja potrieb. A práve do tohto procesu môže zasiahnuť cieľavedomá aktivita spoločnosti a človeka, aktivita zodpovedajúca potrebám vedeckotechnickej revolúcie. Dynamika vedeckotechnickej revolúcie a s ňou spojený rýchly kvantitatívny i kvalitatívny rozvoj potrieb nepochybne robí zložitejšími úlohy reálneho vyriešenia tejto otázky. Proces skúmania rastu potrieb a ich uspokojovanie sa stal jedným z dôležitých smerov konkrétnych sociálnych výskumov. Súčasne však autori odborných článkov poznamenávajú k tejto problematike: „Stále sa ešte nepodarilo vyriešiť úlohu vymedzenia optimálneho množstva potrieb, nepodarilo sa charakterizovať tendencie vedúce k tomuto riešeniu prostredníctvom intuície. Spoločným úsilím spoločenských vied by sa mal sformulovať štatistický mikromodel tzv. rozumných potrieb (pre človeka) a makromodel (pre spoločnosť). Tieto modely by sa potom mali stať dôležitým prvkom plánovania rastu materiálno-technickej základne spoločnosti. Ďalším, nie menej dôležitým problémom je výchova k formovaniu tzv. rozumných potrieb spoločnosti. V tejto súvislosti nás čaká veľká a zložitá práca s využitím celého komplexu sociálno-ekonomických a výchovných prostriedkov.“ (6, s. 184)

Samozrejme, mechanizmus vzniku a rozvoja potrieb sa neobmedzuje len na vzá-

jomný vzťah medzi výrobou a spotrebou, ale je veľmi zložitý. V tomto mechanizme hrajú dôležitú úlohu psychologické a sociálne faktory, morálne, ekonomické a ďalšie momenty. Preto rôzne stránky tohto procesu nemožno riadiť iba pomocou ekonomických nástrojov (ako cien, miezd atď.), ale ekonomické prostriedky je nevyhnutné zásadne spájať s celým komplexom opatrení výchovného charakteru.

Dôležitou otázkou formovania a rozvoja spôsobu života je otázka, ako sa rozvíjajú potreby, a ako je vôbec možné riadiť tieto potreby. Sám proces výroby, ako je známe, je stimulom pre vznik nových potrieb. Zvláštnosť spojenia potrieb a výroby spočíva v tom, že tento vzťah vznikne pomocou spotreby, v ktorej významná úloha patrí sociálnym formám uspokojovania potrieb. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že technický pokrok je stimulovaný tak potrebami samej výroby, ako aj potrebami spotreby, ktorá tvorí — čo zdôrazňoval už Karol Marx — s procesom výroby dialektickú jednotu. Dialektika potrieb výroby a spotreby, objavená Karolom Marxom, umožňuje objasniť najpodstatnejšie stránky mechanizmu vzniku a rozvoja potrieb, dáva kľúč na pochopenie vzťahu vedeckotechnickej revolúcie a dynamiky rozvoja potrieb.

Rozvoj potrieb je súčasne ovplyvnený aj ďalšími faktormi, z ktorých dôležitú úlohu zohráva subjektívny faktor. Tento faktor je taktiež permanentne ovplyvňovaný procesom vedeckotechnickej revolúcie. Rozvoj výroby materiálnych hodnôt a sféry služieb vedie nielen k vyššiemu stupňu uspokojovania potrieb, ale aj ku vzniku nových, vyšších potrieb duchovného charakteru. Uvedomelé zapojenie subjektívneho faktoru do tohto procesu a plánovitá výchova v duchu ideálov socializmu a komunizmu pomáhajú rozvoju rozumných potrieb, čo zohráva významnú úlohu vo formovaní nového spôsobu života v socializme. Spotreba v socializme je niečím podstatne vyšším, ako iba prostriedkom na podporu reprodukcie pracovnej sily. Spo-

treba je súčasne podmienkou rozvoja ľudských schopností, podmienkou reprodukcie výrobných vzťahov, upevnenia sociálno-ekonomických a morálnych základov socialistického spôsobu života. Z uvedeného je jasné, že práve zlepšenie materiálnych podmienok pracujúcich na základe dynamického rastu socialistickej výroby je podstatným faktorom rozvoja spôsobu života.

Dialektika života ukazuje, že v procese uspokojovania materiálnych a duchovných potrieb a v závislosti od stupňa ich uspokojovania sa v podstatnej miere formuluje vzťah ľudí k spoločnosti. Zároveň so zvyšovaním materiálnej zabezpečенosti obyvateľstva stávajú sa zložitejšími vzťahy medzi výrobou a spotrebou. Požiadavky rastú nielen na objem materiálnych hodnôt, ale aj na štruktúru sortimentu a kvalitu spotrebného tovaru a služieb. Intenzívne sa rozvíjajú potreby najmä v oblasti bytovej a v oblasti služieb, ďalej vo sfére používania predmetov dlhodobej spotreby, rastú nároky na módu atď. Samozrejme, spôsob života socialistickej spoločnosti nemožno ohraničiť iba uspokojovaním materiálnych potrieb. Zvyšovanie socialistickej výroby je nevyhnutné na optimálne uspokojovanie nielen materiálnych, ale aj duchovných potrieb.

Skutočnosť, že uspokojená potreba a s ňou spojené podmienky, ktoré vytvorili možnosti uspokojovať dopyt, prináša nové potreby a stavia pred socialistickú výrobu ďalšie, ešte zložitejšie úlohy. Vzniká napríklad problém, ako aktívne formovať nové potreby, ktoré pomáhajú objavovať schopnosti osobnosti, schopnosti uľahčujúce prácu a skrášľujúce ľudský život.

Potreby teda stimulujú vedeckotechnický pokrok a tento pokrok zas napomáha vznik stále nových potrieb. Presnejšie povedané, uspokojujúc potreby, vedeckotechnický pokrok umožňuje vznik nových a nových potrieb, čo názorne zdôrazňuje R. Richta: „... v súčasnej civilizácii nemožno vidieť len skupinu prostriedkov, ktorými človek a spoločnosť uspokojujú svoje potreby. Súčasná civilizácia je zároveň širokou zá-

kladňou pre vznik a formovanie spoločenských a ľudských potrieb.“ (7, s. 56)

Pre dynamiku potrieb je podstatná okolnosť, že vedeckotechnický pokrok je nekončiteľný. Tak ako neexistuje hranica pre rozvoj ľudských potrieb, nie je ani hranica pre vedeckotechnický pokrok (8, s. 162), pričom sociálna organizácia výrobného využitia výsledkov vedeckotechnickej revolúcie a ich morálne stelesnenie vo výrobných silách spoločnosti sú — ako zdôraznil K. Marx — určujúcou stránkou v dialektike výroby a spotreby.

Vedeckotechnická revolúcia v podstate nemení tento principiálny vzťah, ale výrazne zvyšuje jeho dynamiku. Rozumné potreby preto treba chápať nie ako subjektivizáciu rozsahu a noriem spotreby, ale ako dôsledné vedecké odôvodnenie potrieb zo samého procesu výroby.

Socializmus je mohutným katalyzátorom rozvoja výroby, lebo práve v socializme sa úplné a rýchle uspokojovanie rozumných potrieb stáva cieľom a súčasne zmyslom spoločenského života. Toto spojenie ekonomického a sociálneho pokroku so zvyšovaním ľudských potrieb predstavuje dôležitý orientačný bod v procese výstavby socializmu a komunizmu. V tejto súvislosti L. I. Brežnev zdôraznil: „My, komunisti, sme národ nespokojný, chceme urobiť čo najviac pre zlepšenie života ľudu, pre jeho šťastie, a chceme to dosiahnuť podľa možností čím skôr.“ (9, s. 88)

Rozvinutie a vytvorenie nových potrieb, proces kultivovania človeka s bohatými, rôznorodými potrebami charakterizoval K. Marx v dialektickom protiklade oproti názorom existujúcim na túto problematiku pred jeho výrokom. Za najpodstatnejšie a najvlastnejšie človeku pokladá spôsob tvorby hodnôt. V ňom sa prejavuje podstata človeka, ktorý sa od ostatného sveta odlišuje „neobmedzenosťou nových potrieb a schopnosťou ich stále rozširovať“. Kultivovanie nových potrieb súčasne mení obsahovú stránku už existujúcich potrieb. A tak v tradičnej oblasti potrieb sa stáva najdôležitejšou potreba človeka rozvíjať seba sa-

mého, čo umožnila revolučná prestavba spoločnosti.

Veľmi dôležitou vlastnosťou socialistickeho spôsobu života je aj to, že hoci sa ešte udržiava ohraničená nerovnosť v rozdeľovaní na základe objektívnych podmienok, socializmus súčasne, opierajúc sa o rast produktivity práce a ustavičného zvyšovania úrovne národného hospodárstva, pomáha prostredníctvom spoločenskej potreby postupne vyrovnávať sociálne podmienky rozvoja ľudí. Neprestajný rast spoločenských fondov spotreby taktiež urýchľuje prekonávanie rozdielov v sociálnych pomeroch obyvateľov, vytvára predpoklady pre vyrovnávanie podmienok v procese výchovy mládeže i v procese rozvoja ľudských potrieb. Spojenie princípov rozdeľovania podľa práce s rozdeľovaním prostredníctvom spoločenských fondov dokumentuje fakt, že človek v socializme nie je iba výrobcom materiálnych a kultúrnych hodnôt, ale súčasne je občanom, ktorý má rovnaké práva ako všetci členovia spoločnosti, bez ohľadu na výšku svojich finančných príjmov. V tejto súvislosti k najväčším vymoženostiam patria rovnaké práva všetkých členov socialistickej spoločnosti na vzdelanie, na zdravotnícku starostlivosť, na výchovu detí a na komplexné zaopatrenie v starobe.

S touto problematikou sú spojené aj problémy ochrany životného prostredia, bytovej výstavby a ďalšieho zdokonaľovania informačného systému. Všetky uvedené problémy výrazne ovplyvňuje práve vedeckotechnická revolúcia, ktorá zároveň výrazne ovplyvňuje obsahový charakter socialistickeho spôsobu života.

Kladný vplyv vedeckotechnickej revolúcie na charakter a zákonitosti rozvoja socialistickeho spôsobu života súvisí s tým, že vedeckotechnická revolúcia v procese intenzívneho zospoločnenšenia výroby posilňuje aj vplyv všetkých spoločenských zákonitostí, potrebných pri nastolení a upevnení socialistickeho spoločenského zriadenia. Vedeckotechnická revolúcia súčasne do istej miery urýchľuje procesy

zblíženia tried a sociálnych skupín socialistickej spoločnosti, upevňuje sociálnu jednotu spoločnosti. Veľký význam pre postupné zmenšovanie sociálnych rozdielov má zvýšenie kultúrnotechnickej úrovne robotníckej triedy a pracujúceho ľudu v rozvinutej socialistickej spoločnosti. Potreba robotníckej triedy zvyšovať svoju kultúrno-technickú úroveň a zlepšovať podmienky jej uspokojovania je určené nielen technickou úrovňou výrobných prostriedkov, ale predovšetkým samým charakterom socialistickeho zriadenia. Zvýšenie kultúrno-technickej úrovne robotníckej triedy je zároveň diktované požiadavkou, aby sa táto trieda zapojila do procesu riadenia výroby a celej socialistickej spoločnosti. Na XXIV. zjazde KSSZ L. I. Brežnev osobitne zdôraznil, že vedúca úloha robotníckej triedy ako tvorcu výstavby komunizmu sa upevňuje v závislosti od rastu jej kultúry a vzdelanosti. Zvýšenie kultúrno-technickej úrovne robotníckej triedy bude iba vtedy bezprostredným faktorom zvyšovania jej podielu v spoločenskom živote, keď bude organicky spojené s narastaním triedno-politickej uvedomelosti, s revolučnou skúsenosťou a s pocitom osobnej a triednej zodpovednosti pred celou spoločnosťou. (5, s. 73)

Avšak proces výstavby socializmu a komunizmu nezávisí iba od materiálnych predpokladov, ale predovšetkým od rozvoja samých ľudí, od zmien v ich vedomí, krátko povedané, od zmien v celom spôsobe života. To predpokladá prekonať zastarané zvyky a mravy, ktoré sú pozostatkami súkromného vlastníctva, a upevniť v každodennom živote tvorivú činnosť ľudí, nové normy a zákony socialistickeho spolunažívania.

Medzi dôležité vlastnosti socialistickeho spôsobu života, ktorého váha a význam sa neprestajne zvyšuje s rastúcim vplyvom vedeckotechnickej revolúcie, je stále výraznejšia zmena procesu vzdelávania vo všetkých sférach ľudskej činnosti. Dnes teda prebieha proces mohutného rozvoja intelektuálnych síl spoločnosti, pracujúce-

ho ľudu, vzdelanie zaujíma stále významnejšie miesto v živote každého človeka a stáva sa jedným z najvýznamnejších faktorov nového spôsobu života. V tejto súvislosti sa stáva veľmi aktuálnou otázka ďalšieho zdokonaľovania celého vzdelávacieho procesu, v ktorom dôležitou otázkou je problém zdokonaľovania obsahu a metodiky vyučovacieho procesu. Pod vplyvom vedeckotechnickej revolúcie nadovšetko aktuálnou otázkou sa stala problematika organického spojenia teoretickej výuky s praktickými potrebami každodenného života. Práve úspešné vyriešenie tejto otázky zohráva významnú úlohu v procese ďalšieho formovania socialistického spôsobu života. Je to práve socialistický spôsob života, ktorý prekonáva protikladné postoje k teoretickým vedomostiam, postoje charakteristické pre kapitalizmus.

Ďalší proces zdokonaľovania systému vzdelávania kladie si za cieľ rozvinúť nielen racionálnu sféru ľudského poznania, ale aj emocionálne reakcie na okolitý svet. Usiluje sa povzniesť na novú, vyššiu úroveň všetky ľudské city. Jedným z podstatných aspektov vzdelávacieho systému je jeho výchovná funkcia. Jej meritum spočíva v tom, že človek si osvojuje tie sociálne normy, pravidlá, tradície a zvyky, ktoré mu najviac pomáhajú orientovať sa v konkrétnom systéme spoločenských vzťahov. Vzhľadom na tieto faktory vzdelanie zaujíma dôležité miesto v štruktúre duchovného života spoločnosti. Vo vzdelávaní procese sa zároveň uskutočňuje odovzdávanie informácií o najnovších duchovných hodnotách, čo významne ovplyvňuje ľudský život. Preto orientácia a ovládnutie informačného systému predstavujú v období súčasnej vedeckotechnickej revolúcie dôležitú podmienku praktickej konkrétnej činnosti. Táto požiadavka na súčasný systém vzdelávania má mimoriadne veľký význam pre kultúrny rozvoj človeka; vzdelanie má u človeka vytvoriť organickú potrebu ďalšieho kultúrneho rastu a zdokonaľovania.

Okrem nového vzdelávacieho systému v socialistických krajinách vynorila sa ešte

jedna veľká a zložitá úloha. Ide o to, aby súčasný človek bol schopný nielen zvládnuť potreby súčasnosti, ale aby bol pripravený úspešne splniť aj požiadavky budúcnosti. Je teda potrebné, aby sme vytýčili budúce potreby a súčasne načrtli konkrétne cesty a spôsoby, ako ich úspešne realizovať. V tejto súvislosti si ťažko predstaviť, že by sme sa pri riešení tejto úlohy mohli zaobiť bez širokej prestavby celého pedagogického procesu, bez toho, žeby sme vzdelávací systém zabezpečili fundovaným sociologickým a psychologickým aparátom, fungujúcim prostredníctvom konzultácií alebo systematickej práce odborníkov na vedeckých pracoviskách.

Vedeckotechnická revolúcia kladie väčšie nároky na organizačnú štruktúru celého vzdelávacieho procesu, ktorý sa stáva pod jej vplyvom čím ďalej tým dynamickejšim. Človek si dnes musí celý život obnovovať a dopĺňať vedomosti. „Jednorazové“ vzdelanie ako „príprava do života“ zákonite ustupuje cyklickému vzdelávaniu, ktoré trvá celý život. Samozrejme, takto kvalitatívne novo sformovaný proces vzdelávania zaujíma čím ďalej tým dôležitejšie miesto v ľudskej činnosti ako významný prvok spôsobu života. Dnešný robotník je už nútený systematicky si zvyšovať kvalifikáciu. Zvyšovanie kvalifikácie v rámci jednotlivého povolania — práca v podmienkach neprestajne rastúcej automatizácie výroby — nadobúda inžiniersko-technický charakter. Aby sa zabezpečil široký priestor v pracovnej činnosti súčasného robotníka, jeho príprava musí byť technicky rozmanitá. Veď práve pre automatizovanú výrobu je charakteristická mnohostrannosť pracovných funkcií robotníka, čím sa obohacuje jeho práca. Už K. Marx vyzdvihoval koncepciu neustáleho a všestranného spojenia práce so vzdelaním, pričom tento zväzok oceňoval „nielen ako metódu zvyšovania spoločenskej výroby, ale aj ako jedinú metódu produkcie všestranne vyvinutých ľudí“. (11, s. 515)

Vysoká úroveň vzdelania umožňuje ro-

botníkom lepšie sa pripraviť na proces zvládnutia novej techniky. „Čím vyššie je vzdelanie robotníkov, tým väčšie percento z nich si uvedomuje, že automatizácia im prináša uľahčenie práce a zvýšenie mzdy, a že ak sa v dôsledku automatizácie ich práca stane nepotrebnou, lahko môžu získať inú kvalifikáciu. Z toho teda vyplýva, že vedeckotechnický pokrok vyžaduje zvýšenie vzdelanostnej úrovne pracujúcich, a že vyššia úroveň vzdelania pomáha pracujúcim intenzívnejšie sa zapojiť do vedeckotechnického pokroku.“ (6, s. 208) V uvedenom spočíva hlavný zmysel dôrazu na zvýšenie vzdelania každého pracovníka v oblasti vedeckotechnickej revolúcie. To znamená, že pracujúci už dnes by mali mať dostatočné vzdelanie nielen preto, aby mohli úspešne realizovať svoje bezprostredné výrobné funkcie, ale aj preto, aby sa stali aktívnymi účastníkmi vedeckotechnickej revolúcie, ktorí pomôžu svojou činnosťou zmeniť charakter práce.

Už dosiahnutá zvýšená úroveň vzdelania obyvateľstva kladie pred spoločnosť aj nové úlohy. Vedeckotechnická úroveň postupne približuje čas, v ktorom organizované vzdelanie prestane byť záležitosťou iba jednej etapy života človeka, ale stane sa stálou potrebou v jeho celoživotnej aktívnej činnosti. Inými slovami, stane sa neoddeliteľným komponentom spôsobu života každého uvedomelého člena spoločnosti. Z tohto dôvodu sa uskutočňujú dôležité štrukturálne zmeny v spôsobe života. Rastú konkrétne materiálne i duchovné potreby, rozširuje sa voľný čas a vytvárajú sa podmienky pre väčšiu sociálnu aktivnosť osobnosti, rastie význam pracovnej a výchovnej funkcie pracovného kolektívu.

Vytvorenie nového spôsobu života je teda procesom všestranného rozvoja osobnosti ako základnej výrobnéj sily spoločnosti a nositeľa nových spoločenských vzťahov. Reprodukcia životných potrieb členov spoločnosti, ktorých základňa sa ustavične rozširuje, rast faktického významu sociálnych a duchovných hodnôt, obhataenie podmienok a foriem ľudskej čin-

nosti sú výrazným prejavom objektívnych zákonitostí, umožňujúcich vytvorenie všestranne rozvinutej osobnosti s komunistickou morálkou. Tieto zákonitosti tvoria centrálnu tendenciu rozvoja socialistického spôsobu života, ktorého formovanie napomáha vedeckotechnická revolúcia.

Po prvý raz v dejinách ľudskej spoločnosti práve socializmus vytvára nevyhnutné predpoklady pre premenu všetkých oblastí života. Úloha „ľudského faktoru“ v procese formovania nového spôsobu života je proporcionálna v rozvoji samých ľudí, ich schopností a talentu. Vytvorenie nového spôsobu života v mnohých prípadoch závisí od celkového rozvoja človeka, od úrovne jeho duchovnej i morálnej kultúry.

Marxovo poňatie zmeny ľudskej činnosti (10, s. 515) možno chápať vo vzťahu k podmienkam vedeckotechnickej revolúcie, ako podiel osobnosti nielen na výrobe, ale aj na riadení spoločnosti, vo sfére vzdelania a kultúry. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že „premena práce je spojená s podstatnými charakteristikami práce, je neoddeliteľná od jej rozvoja v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie a objektívne vyžaduje, aby pracovný subjekt, t. j. človek, bol všestranne a odborne fundovaný, teda aby mohol spájať výrobnú činnosť s účasťou na riadení, teoretickú prácu s praktickými úlohami, organizačnú prácu so spoločenskou činnosťou, vedeckú prácu s umením, duchovnou a fyzickou kultúrou atď.“ (11, s. 616) Podobné podmienky sa vytvárajú v procese rozvoja vedeckotechnickej revolúcie za socializmu.

V rozvoji vzdelanosti a kvalifikácie, v rozvoji samostatnosti, iniciatívy a tvorivosti ľudí patrí významné miesto škole. V materiáloch XIV. zjazdu KSČ sa zdôrazňuje, že „rozhodujúca úloha pri plnení vzdelávacích a výchovných úloh školy pripadá učiteľom, ktorých zodpovednosť za výchovu mladšej generácie je nenahradiiteľná. Politické, odborné a morálne kvality učiteľov všetkých predmetov musia byť zárukou, že naša mladá generácia bude

prípravená pre život v súlade s programom socialistického rozvoja, v duchu marxisticko-leninského svetonázoru, socialistickej etiky, socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu". (11) V Liste ÚV KSČ k príprave XV. zjazdu KSČ v súvislosti so vzdelávacím procesom sa uvádza: „V súlade s potrebami praxe a vedeckotechnického pokroku budeme ďalej zlepšovať úroveň výchovno-vzdelávacej práce našej školy, najmä učňovského školstva, zdokonaľovať školskú sústavu, posilňovať politický a pracovný charakter školy, jednotu socialistickej výchovy a výuky. V súlade s týmito úlohami školy budeme venovať sústavnú starostlivosť výberu, ideovej a odbornej príprave učiteľov.“ (4)

Pred socialistickou spoločnosťou stojí veľká úloha, upevniť a ďalej rozvinúť

nový spôsob života. Cesta k splneniu tejto úlohy je v organickom spojení úspechov vedeckotechnickej revolúcie s prednosťami socializmu. Len toto spojenie plne zabezpečí nevyhnutné materiálne podmienky pre ďalšie zdokonalenie socialistického spôsobu života, ktorý si nemožno predstaviť bez dialektického spojenia sociálno-spoločenských premien a vedeckého pokroku.

V našej spoločnosti sa čoraz viac uplatňujú prvky socialistického spôsobu života. Každodenná prax prináša nespočetné dôkazy hrdinskej, obetavej práce robotníkov, družstevných roľníkov a inteligencie, žien a mladých občanov. Pribúda tých, ktorí hlavný zmysel svojho života nachádzajú v svedomitej práci pre spoločnosť, v aktívnej účasti na spoločenských premenách, v boji za mier a sociálny pokrok. (4)

LITERATÚRA

1. FEDOSEJEV, P. N.: Sociálne značenie naučno-technickej revolúcie. Voprosy filosofii, 1974, č. 7.
2. MARX, K.: Kapitál. Bratislava 1958.
3. MARX, K. — ENGELS, F.: Sočinenija, Tom 46, ...
4. List ÚV KSČ k príprave XV. zjazdu KSČ. Pravda, 15. nov. 1975.
5. Pozri: Materiály XXIV. sjezda KPSS. Moskva 1971.
6. Problemi sojedinenija dostizhenij NTR s preimuščestvami socializma. Voronež 1974.
7. RICHTA, R.: Naučno-techničeskaja revolucija i razvitije čeloveka. Voprosy filosofii, 1970, č. 2.
8. Naučno-techničeskaja revolucija i obščestvo. Moskva 1973.
9. BREŽNEV, L. I.: O pjadidesiatiletii Sojuza sovetskich socialističeskych respublik. Moskva 1973.
10. MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1959.
11. XIV. zjazd KSČ. Praha 25.—29. mája 1971. Bratislava 1971.